

تحلیل عاملی و ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی نشخوار فکری مذهبی:
بررسی همبستگی با نشخوار فکری عمومی

**Factor Analysis and Psychometric Evaluation of Religious Rumination:
Investigating the Correlation with General Rumination**

Maryam Kadivar

M.A. in Islamic Psychology, Payame Noor
University of Natanz, Natanz, Iran.

مریم کدیور

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد روانشناسی اسلامی، دانشگاه پیام
نور نطنز، ایران.

Leila Alidadi Shamsabadi

M.A. in Islamic Psychology (Positive-Oriented),
Payame Noor University of Natanz, Natanz, Iran.

لیلا علیدادی شمس‌آبادی*

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد روانشناسی اسلامی گرایش
مثبت‌گرا، دانشگاه پیام نور نطنز، ایران.

Email: Leylaalidadi68@gmail.com

Abstract

Religious rumination is a type of repetitive mental processing about religious practices, beliefs, and concepts that can lead to religious anxiety, guilt, and compulsive behaviors. The aim of the present study was to conduct factor analysis, investigate the psychometric properties, and determine the correlation between religious rumination and general rumination. The statistical population consisted of students at Payam Noor University in Natanz in 1400-1401, and 400 people were selected using convenience sampling. A researcher-made religious rumination questionnaire and the Nolen-Hoeksma general rumination questionnaire (1991) were administered to the sample. Exploratory factor analysis revealed four main components, including "doubt in religious practices," "religious guilt," "religious obsession," and "doubt in religious commandments." The KMO index was 0.825 and the Bartlett test was significant. The reliability of the instrument was confirmed through Cronbach's alpha (0.867) and the Spearman-Brown split-half method. A positive and significant correlation was observed between religious rumination and general rumination ($r=0.569$, $p<0.01$). The results show that religious rumination is associated with maladaptive cognitive patterns similar to general rumination and that this

چکیده

نشخوار فکری مذهبی نوعی پردازش ذهنی تکرارشونده درباره اعمال، باورها و مفاهیم دینی است که می‌تواند به اضطراب مذهبی، احساس گناه و رفتارهای اجباری منجر شود. هدف پژوهش حاضر، تحلیل عاملی، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی و تعیین همبستگی نشخوار فکری مذهبی با نشخوار فکری عمومی بود. جامعه آماری شامل دانشجویان دانشگاه پیام نور نطنز در سال ۱۴۰۰-۱۴۰۱ بود و ۴۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. پرسشنامه محقق‌ساخته نشخوار فکری مذهبی و پرسشنامه نشخوار فکری عمومی نولن-هوکسما (۱۹۹۱) بر روی نمونه اجرا شد. تحلیل عاملی اکتشافی، چهار مؤلفه اصلی شامل شک در اعمال دینی، احساس گناه مذهبی، وسواس فکری مذهبی و تردید در فرامین شرعی را آشکار ساخت. شاخص $KMO=0.825$ و آزمون بارتلت معنادار بود. پایایی ابزار از طریق آلفای کرونباخ (۰.۸۶۷) و روش دو نیمه‌سازی اسپیرمن-براون مورد تأیید قرار گرفت. همبستگی مثبت و معناداری بین نشخوار فکری مذهبی و نشخوار فکری عمومی مشاهده شد ($r=0.569$, $p<0.01$). نتایج نشان می‌دهد نشخوار مذهبی با الگوهای شناختی ناسازگار مشابه نشخوار فکری عمومی همراه بوده و این ابزار قابلیت استفاده در سنجش، پژوهش و مداخلات روان‌شناختی را دارد.

واژه‌های کلیدی: نشخوار فکری مذهبی، تحلیل عاملی، tool has the potential to be used in assessment, research, and psychological interventions.

Keywords: Religious Rumination, Factor Analysis, Psychometrics, General Rumination, Reliability, Validity. روان‌سنجی، نشخوار فکری عمومی، پایایی، روایی.

نوع مقاله: پژوهشی	دریافت: اسفند ۱۴۰۴	پذیرش: اردیبهشت ۱۴۰۵
-------------------	--------------------	----------------------

مقدمه

در گستره روان‌شناسی شناختی و آسیب‌شناسی روانی معاصر، سبک‌های پاسخ شناختی و فرآیندهای پردازش خودارجاع نقش بنیادینی در تبیین، پایداری و تشدید اختلالات هیجانی ایفا می‌کنند. نشخوار فکری به منزله یکی از محوری‌ترین ساختارهای شناختی ناسازگار، فرآیندی درون‌روانی و خودکار است که با تمرکز تکرارشونده، منفعل و مهارناپذیر بر علائم پریشانی، علل وقوع و پیامدهای منفی تجارب ناخوشایند شناخته می‌شود. بر اساس نظریه سبک‌های پاسخ سوزان نولن-هوکسما، نشخوار فکری با ممانعت از حل مسئله انطباقی و فعال‌سازی شبکه‌های حافظه تداعی‌گر منفی، آسیب‌پذیری روانی افراد را در برابر دوره‌های عودکننده افسردگی و اضطراب به طور چشمگیری افزایش می‌دهد. با این حال، اگرچه ادبیات کلاسیک روان‌شناسی عموماً ماهیت نشخوار فکری را سازه‌ای جهان‌شمول و با محتوای تعمیم‌یافته فرض کرده است، پژوهش‌های متأخر نشان می‌دهند که محتوای این فرآیند شناختی به شدت تحت تأثیر بستر فرهنگی، نظام‌های اعتقادی و دغدغه‌های ارزشی فرد شکل می‌گیرد؛ وضعیتی که در تلاقی شناخت و باورهای معنوی به پدیده‌ای متمایز تحت عنوان نشخوار فکری مذهبی منتهی می‌شود. نشخوار فکری مذهبی زمانی پدیدار می‌گردد که دستگاه شناختی فرد درگیر پردازش‌های تکرارشونده، مزاحم و تنش‌زا پیرامون صحت و کمال مناسک شرعی، مسأله خلوص نیت در عبادات، بار گناهان واقعی یا خیالی، ترس مفرط از خشم و مجازات الهی، و شک در اصول اعتقادی و فرامین دینی شود. بر خلاف پژوهشگری و جست‌وجوی فلسفی-دینی که فرآیندی هدفمند، پرسش‌گرایانه و تکاملی است و به گسترش بینش و آرامش درونی می‌انجامد، نشخوار فکری مذهبی ماهیتی چرخه‌ای، ناتوان‌کننده و توأم با عواطف منفی عمیق نظیر احساس شرم، اضطراب وجودی و درماندگی دارد. بر پایه مدل‌های فراشناختی ولز و تئوری سندرم توجه شناختی (CAS)، این افراد باورهای فراشناختی ناسازگاری درباره افکار خود دارند؛ از یک‌سو این افکار را هشدار و واجب برای حفظ ایمان یا جلوگیری از عذاب ابدی می‌دانند (باورهای فراشناختی مثبت) و از سوی دیگر، این اشتغالات ذهنی را غیرقابل کنترل، خطرناک و نشانه‌ای قطعی از فساد باطنی و انحراف اخلاقی خود قلمداد می‌کنند (باورهای فراشناختی منفی).

تداوم این سبک پردازش ناسازگار، دینامیک روانی خطرناکی را رقم می‌زند که در ادبیات بالینی تحت عنوان چرخه نگرانی-اجبار یا وسواس مذهبی (اسکراپولیوزیتی) شناخته می‌شود. در این چرخه معیوب، پدیده‌ای به نام هم‌آمیختگی فکر-عمل فعال می‌گردد؛ سازوکاری که در آن فرد صرف‌خطور یک فکر شک‌آلود یا کفرآمیز را معادل ارتکاب عینی آن عمل یا گناهی نابخشودنی می‌داند. در نتیجه، این فرآیند فرد را به سمت رفتارهای اجباری و مناسک جبرانی مکرر مانند وضوهای چندباره، تجدید نیت، اعاده نماز یا استغفار وسواس‌گونه سوق می‌دهد. این پاسخ‌های خنثی‌کننده اگرچه اضطراب مقطعی را فرومی‌نشانند، اما با مکانیسم تقویت منفی، زمینه تثبیت بلندمدت نشخوار و تخریب کارکردهای روانی، اجتماعی و معنوی مؤمن را فراهم می‌کنند. با وجود شیوع گسترده این نشانگان در جوامع سنتی و مذهبی، سنجش بالینی و پژوهشی نشخوار فکری مذهبی در جامعه ایران با خلأهای روش‌شناختی و ابزاری بنیادینی مواجه است. عمده ابزارهای موجود برای ارزیابی دغدغه‌های مذهبی، یا بر ترجمه مقیاس‌های غربی نظیر سیاهه وسواس مذهبی پن (PIOS) تکیه دارند که ریشه در بافت الهیاتی مسیحی-یهودی داشته

و ظرافت‌های فقهی-شناختی جهان اسلام و مذهب تشیع (مانند احکام طهارت و نجاست، شکیات نماز و تفکیک میان خطورات ذهنی و گناه ارادی) را پوشش نمی‌دهند؛ یا صرفاً نشانه‌های رفتاری وسواس را بدون تفکیک ماهیت بنیادین نشخوار فکری رصد می‌کنند. علاوه بر این، از منظر روان‌سنجی بنیادی، میزان هم‌پوشانی و تمایز ساختاری میان نشخوار فکری مذهبی و نشخوار فکری عمومی همچنان در هاله‌ای از ابهام قرار دارد. مشخص نیست که آیا نشخوار مذهبی صرفاً انعکاسی از همان نشخوار عمومی است که در قالبی مذهبی جلوه‌گر شده، یا اینکه دارای عاملیت مستقل، بار عاملی متمایز و مؤلفه‌های روان‌سنجی منحصر به فردی است که فراتر از نشخوار عمومی به پیش‌بینی ناگویی خلقی و اضطراب مذهبی کمک می‌کند.

بر همین اساس، ضرورت غیرقابل انکاری برای توسعه، اعتباریابی و واکاوی ساختار عاملی مقیاسی بومی که بتواند ابعاد پنهان نشخوار فکری مذهبی را در پیوند با مبانی نظری و تجربی آشکار سازد، احساس می‌شود. انجام چنین پژوهشی نه تنها زمینه را برای فهم دقیق تمایز میان پردازش‌های عمومی و قلمروهای تخصصی شناخت مذهبی فراهم می‌آورد، بلکه ابزاری با ویژگی‌های روان‌سنجی معتبر در اختیار پژوهشگران، مشاوران و بالینگران قرار می‌دهد تا در فرآیند ارزیابی، تشخیص افتراقی و تدوین پروتکل‌های مداخله‌ای شناختی-رفتاری و فراشناختی بومی‌سازی شده، از آن بهره‌جویند. با عطف به این ضرورت‌ها و خلأهای تجربی، پژوهش حاضر با هدف تحلیل عاملی، سنجش روایی و پایایی پرسشنامه نشخوار فکری مذهبی و واکاوی دقیق الگوی همبستگی آن با سازه نشخوار فکری عمومی در میان دانشجویان سامان یافته است.

مبانی نظری

تبیین ساختارهای شناختی مسبب آشفتگی‌های خلقی و اضطرابی مستلزم واکاوی دقیق سبک‌های پردازش اطلاعات و شیوه‌های جهت‌گیری توجه است. نشخوار فکری به‌عنوان یکی از فراگیرترین مؤلفه‌های پردازش خودارجاع، کانون توجه نظریه‌پردازان متعددی در حیطه آسیب‌شناسی روانی بوده است. با این حال، انتقال این مفهوم از بسترهای عام روان‌شناختی به قلمروهای اختصاصی، به‌ویژه حوزه باورها و اعمال دینی، نیازمند یک چارچوب نظری منسجم برای تفکیک اشتراکات فرآیندی و تمایزات محتوایی این دو سازه است.

مبانی و مکانیزم‌های نشخوار فکری عمومی

در چارچوب نظریه سبک‌های پاسخ که توسط سوزان نولن-هوکسما صورت‌بندی شد، نشخوار فکری عمومی به منزله شیوه پاسخی پایدار و عادی در مواجهه با عواطف منفی تعریف می‌شود که طی آن فرد به گونه‌ای منفعل، مکرر و مهارناپذیر بر علائم پریشانی هیجانی خود و علل، معانی و پیامدهای احتمالی آن تمرکز می‌کند. ویژگی محوری این فرآیند، انفعال ساختاری آن است؛ به این معنا که فرد به جای اتخاذ راهبردهای فعال و ابزاری جهت تغییر موقعیت استرس‌زا یا تنظیم هیجان (مانند حل مسئله فعال یا ارزیابی مجدد شناختی)، در دایره‌ای بسته از مرور مکرر چرایی رخ دادن واقعه و ناتوانی شخصی خود گرفتار می‌ماند.

از منظر شناختی، نشخوار فکری عمومی از طریق سه سازوکار بنیادین، آسیب‌پذیری روانی را تشدید می‌کند: نخست، تسهیل یادآوری خاطرات منفی؛ تمرکز نشخوارگونه موجب فعال‌سازی شبکه‌های حافظه تداغی‌گر و بازیابی آسان‌تر رویدادهای ناخوشایند گذشته می‌شود.

دوم، تخریب فرآیند حل مسئله کارآمد؛ پردازش نشخواری منابع شناختی و حافظه فعال فرد را اشباع کرده و تفکر را به سمت بدبینی و تعمیم‌دهی مفرط سوق می‌دهد، به طوری که فرد هرگونه راه‌حل بالقوه را ناکارآمد و غیرقابل اجرا ارزیابی می‌کند.

سوم، کاهش رفتارهای معطوف به هدف و تداوم انفعال؛ نشخوار فکری به فرسایش انگیزش رفتاری منجر شده و سد راه درگیر شدن فرد در فعالیت‌های تقویت‌کننده و سازگارانه محیطی می‌گردد. علاوه بر این، در مدل‌های فراشناختی متأخر (مانند مدل

آدرین ولز)، نشخوار عمومی جزء اصلی سندرم توجه شناختی (CAS) دانسته می‌شود که از باورهای فراشناختی ناسازگار درباره لزوم و کنترل‌ناپذیری افکار تغذیه می‌کند.

صورت‌بندی و ابعاد نشخوار فکری مذهبی

هنگامی که فرآیند نشخوار در بستر تجارب، تکالیف و باورهای دینی فعال می‌شود، سازه‌ای پدید می‌آید که از نظر فرم شناختی تابع همان اصول پردازش تکرارشونده است، اما از حیث محتوا، هیجانات برانگیخته‌شده و پیامدهای رفتاری، ویژگی‌های روان‌شناختی بسیار ویژه‌ای را به نمایش می‌گذارد. نشخوار فکری مذهبی نوعی درگیری ذهنی تکراری، اجتناب‌ناپذیر و تنش‌آفرین پیرامون انطباق اعمال و افکار فرد با موازین قدسی، شرعی و الهیاتی است. این سازه در بستر روان‌شناختی بر پایه چهار مؤلفه اصلی سازمان می‌یابد:

- **شک متوالی و مفرط درباره صحت اعمال و مناسک شرعی:** در این حالت، فرد پیوسته در صحت اجرای عبادات، رعایت دقیق قواعد صوری (مانند شرایط طهارت، صحت قرائت، یا شروط نیت) دچار تردیدهای فلج‌کننده می‌شود. خطای شناختی بنیادین در این بعد، کمال‌گرایی افراطی مذهبی و باور به این امر است که کوچک‌ترین نقص فنی، کل عمل را باطل و بی‌ارزش می‌سازد.
- **احساس گناه مذهبی و ترس مفرط از کیفر الهی:** این بعد نمایانگر غلبه ترس مرضی از خشم خداوند، عذاب دوزخ و ناتوانی در جلب رضایت پروردگار است. فرد رفتارهای گذشته یا حتی ناکامی‌های عادی زندگی را به منزله خشم خداوند و کیفر گناهان ارزیابی می‌کند که این امر بار هیجانی منفی عمیقی از جنس شرم و خودسرزنی دائمی پدید می‌آورد.
- **وسواس‌های فکری با مضمون مذهبی و قداست‌زدایی:** هجوم ناخواسته و خودکار تصاویر، کلمات یا افکار کفرآمیز، توهین‌آمیز به مقدسات یا تردیدهای جنسی-مذهبی در حین انجام فرایض دینی، از بارزترین وجوه این سازه است. فرد به دلیل فقدان بینش نسبت به غیرارادی بودن این خطورات ذهنی، خود را به خاطر حضور صرف آنها مسئول و منحرف می‌داند.
- **تردید شناختی مهارناپذیر در باورها و وظایف دینی:** این مؤلفه شامل درگیری تکرارشونده با شبهات بنیادین اعتقادی و دغدغه‌های مربوط به عادلانه بودن یا لزوم فرامین دینی است؛ وضعیتی که با جست‌وجوی فلسفی تفاوت بنیادین دارد، زیرا پاسخ‌های منطقی قادر به خاموش کردن آن نیستند و صرفاً به تولد پرسش‌های چرخه‌ای و فرساینده جدیدتر منجر می‌شوند.

پیوند، هم‌پوشانی و تمایز نشخوار مذهبی با نشخوار عمومی

بررسی ارتباط و تحلیل الگوی همبستگی میان نشخوار مذهبی و نشخوار عمومی از چند بعد نظری و روش‌شناختی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. از منظر شباهت‌های ساختاری، هر دو پدیده واجد پایه‌های پردازشی یکسانی هستند: هر دو سازه بر محور تکرار مهارناپذیر گزاره‌های فکری استوارند و نوعی تمرکز افراطی و تونلی بر هیجانات منفی (غم، اضطراب و شرم) را به نمایش می‌گذارند.

در هر دو فرآیند، فلج حل مسئله رخ می‌دهد؛ فرد در نشخوار عمومی در پی کشف علت چرایی ناراحتی خود دور خود می‌چرخد و در نشخوار مذهبی به دنبال احراز یقین مطلق و دست‌نیافتنی پیرامون پذیرش عبادات یا بخشش گناهان است. هر دو سازه موجب تخلیه شدید منابع شناختی و حافظه فعال شده و سیستم ارزیابی خطر مغز را در حالت هشدار مداوم قرار می‌دهند.

با این وجود، اهمیت روان‌سنجی واکاوی رابطه این دو سازه در تبیین تمایزات بنیادین آنها نهفته است:

نخست، بار هیجانی در نشخوار فکری عمومی غالباً معطوف به افسردگی، فقدان، درماندگی و ناکامی بین فردی یا تحصیلی-شغلی است؛ در حالی که نشخوار مذهبی با اضطراب متافیزیکی، وحشت از عقوبت اخروی، احساس تقصیر اخلاقی و هم آمیختگی شدید فکر-عمل گره خورده است.

دوم، نشخوار عمومی به ندرت به مناسک رفتاری اجباری و بدنی منجر می شود و عمدتاً در قالب انفعال و گوشه گیری تظاهر می یابد؛ اما نشخوار مذهبی بلافاصله موتور رفتارهای جبرانی عینی (تکرار وضو، غسل، نماز و طلب بخشش وسواسی) را به کار می اندازد تا از طریق تسکین موقت، اضطراب را مهار کند.

بنابراین، ارزیابی همبستگی میان این دو سازه به روان شناسان امکان می دهد تا مشخص سازند نشخوار مذهبی تا چه اندازه متکی بر آسیب پذیری شناختی عمومی فرد (تمایل عام به نشخوار) است و تا چه حد از سازوکارهای اختصاصی نشأت می گیرد. کشف الگوی این همبستگی نه تنها به فهم چگونگی تبدیل یک سبک شناختی عام به نشانگان اختصاصی بالینی کمک شایانی می کند، بلکه پایه های تجربی لازم را برای طراحی مداخلات هدفمند (هدف قرار دادن سازوکارهای عام نشخوار در کنار چالش با سوگیری های خاص مذهبی) فراهم می آورد.

روش پژوهش

طرح پژوهش

این پژوهش از منظر هدف در زمره پژوهش های کاربردی و از حیث ماهیت گردآوری داده ها و شیوه کنترل متغیرها، یک پژوهش توصیفی از نوع زمینه یابی (پیمایشی) و با تمرکز بر متدولوژی روان سنجی و ابزارسازی کمی است. در این طرح، ساختار عاملی، شاخص های روایی صوری، محتوایی و سازه، و ضرایب پایایی مقیاس نشخوار فکری مذهبی در بستر یک جامعه دانشجویی واکاوی شده و همبستگی آن با سازه ملاک (نشخوار فکری عمومی) مورد ارزیابی قرار گرفت.

جامعه، نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور مرکز نطنز در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ تشکیل دادند. با توجه به ماهیت متدولوژی تحلیل عاملی اکتشافی که نیازمند نسبت کافی آزمودنی به تعداد گویه ها است، بر پایه توصیه های کلاسیک روان سنجی (از جمله قاعده حداقل ۱۰ الی ۱۵ آزمودنی به ازای هر گویه برای ماتریس های همبستگی)، حجم نمونه ای متشکل از ۴۰۰ دانشجو به روش نمونه گیری در دسترس انتخاب شد.

معیارهای ورود به مطالعه شامل اشتغال به تحصیل در نیم سال جاری، عدم سابقه بستری در بخش های روان پزشکی یا دریافت داروهای ضد روان پریشی در شش ماه گذشته بر اساس خود گزارش دهی، ابراز تمایل آگاهانه و داوطلبانه برای شرکت در پژوهش و دارا بودن حداقل سواد خواندن و درک مفاهیم انتزاعی پرسشنامه ها بود. معیارهای خروج نیز شامل مخدوش بودن یا تکمیل ناقص بیش از ۵ درصد از کل گویه های پرسشنامه، الگوهای پاسخ دهی یکنواخت یا تصادفی و انصراف آزمودنی در حین اجرای پژوهش لحاظ گردید. رعایت ملاحظات اخلاقی اعم از اصل رازداری و محرمانگی داده ها، اخذ رضایت نامه آگاهانه کتبی و تفهیم حق خروج آزادانه از پژوهش در تمامی مراحل اجرا با دقت صورت پذیرفت.

ابزارهای سنجش

پرسشنامه نشخوار فکری مذهبی:

این مقیاس به‌عنوان یک ابزار محقق‌ساخته بر پایه بررسی جامع ادبیات نظری نشخوار فکری، مرور متون فقهی پیرامون شبهات و احکام شکیات و کثیرالشک، و مصاحبه‌های بالینی اولیه طراحی گردید. فرم اولیه این ابزار مرکب از ۲۹ گویه بود که در قالب یک مقیاس درجه‌بندی پنج‌درجه‌ای لیکرت (از ۱=کاملاً مخالفم تا ۵=کاملاً موافقم) تنظیم شد. این پرسشنامه به‌گونه‌ای فرمول‌بندی شده است که چهار مؤلفه اصلی را رصد می‌کند:

- مؤلفه شک و واریسی در صحت اعمال و مناسک شرعی (نظیر اعمال وضو، غسل و ارکان نماز)؛
- مؤلفه احساس گناه مذهبی و اضطراب ناشی از کیفر اخروی؛
- مؤلفه وسواس‌های فکری و خطورات ذهنی مزاحم با محتوای مذهبی؛
- مؤلفه تردیدهای شناختی مهارناپذیر در فرامین، احکام و باورهای اعتقادی.

نمره کل ابزار از مجموع نمرات حاصل از تمامی گویه‌ها به‌یاس اصلی است: تأمل یا تعمق شناختی که نمای فکری ناسازگار با مضمون مذهبی است.

مقیاس سبک‌های پاسخ نشخواری عمومی:

به منظور ارزیابی روایی همگرا و ملاک، از مقیاس استاندارد سبک‌های پاسخ نشخواری نولن-هوکسما و مورو (۱۹۹۱) استفاده شد. این ابزار واجد ۲۲ گویه خودگزارش‌دهی است که نحوه واکنش و پردازش شناختی فرد در پاسخ به خلق منفی، غمگینی و تجارب افسرده‌ساز را می‌سنجد. نمره‌گذاری گویه‌ها در قالب مقیاس لیکرت چهاردرجه‌ای (از ۱= تقریباً هرگز تا ۴= تقریباً همیشه) انجام می‌پذیرد. مقیاس RRS شامل دو زیرمقیاس اصلی است: تأمل یا تعمق شناختی که نمایانگر جهت‌گیری انطباقی‌تر توجه است، و نشخوار غصه‌دار یا دل‌مشغولی مفرط که جنبه انفعالی و ناسازگار نشخوار را اندازه‌گیری می‌کند. این ابزار در پژوهش‌های متعدد بین‌المللی و داخلی هنجاریابی شده و ضریب پایایی بازآزمایی و آلفای کرونباخ آن در نمونه‌های دانشجویی ایرانی فراتر از ۰.۸۰ گزارش گردیده است.

روش‌های تحلیل داده‌ها و فرآیند روان‌سنجی

فرآیند پردازش آماری و پالایش ویژگی‌های روان‌سنجی ابزار در چندین گام متوالی و روش‌مند با استفاده از نرم‌افزارهای آماری به انجام رسید:

ارزیابی روایی محتوایی کمی و کیفی: به منظور سنجش روایی محتوایی، از پانل تخصصی متشکل از ۱۰ نفر از اساتید و صاحب‌نظران حوزه‌های روان‌شناسی بالینی، روان‌سنجی و روان‌شناسی اسلامی بهره گرفته شد. برای بررسی کمی، دو شاخص کلاسیک محاسبه گردید: نسبت روایی محتوا (CVR) با ملاک جدول لاوشه جهت اطمینان از ضرورت تک‌تک گویه‌ها، و شاخص روایی محتوا (CVI) بر اساس معیار والتز و باسل جهت تعیین میزان شفافیت، سادگی و ارتباط هر گویه با سازه زیربنایی.

بررسی پیش‌فرض‌ها و کفایت نمونه‌برداری: پیش از استخراج ساختار عاملی، مفروضه‌های نرمال‌بودن تک‌متغیری و چندمتغیری داده‌ها از طریق مقادیر چولگی و کشیدگی، و خطی‌بودن روابط بازبینی شد. همچنین، ماتریس همبستگی با استفاده از شاخص کفایت نمونه‌برداری کایزر-مایر-اولکین (KMO) و آزمون کرویت بارتلت مورد تحلیل قرار گرفت تا قابلیت داده‌ها برای فاکتورگیری احراز گردد.

تحلیل عاملی اکتشافی (EFA): به منظور کشف ابعاد پنهان مقیاس، تحلیل عاملی با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) و با بهره‌گیری از چرخش متعامد واریماکس اجرا شد. ملاک‌های تعیین تعداد عامل‌ها شامل ارزش‌های ویژه بزرگ‌تر از یک (قاعده کایزر)، بررسی نمودار شیب‌سنج اسکری و کفایت بارهای عاملی (حداقل ۰.۴۰ برای هر گویه) بود. محاسبه شاخص‌های پایایی: همسانی درونی ابزار و مؤلفه‌های آن با استفاده از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تعیین شد. افزون بر این، برای تبیین دقیق‌تر ثبات اندازه‌گیری، از روش دو نیمه‌سازی اسپیرمن-براون و گاتمن بهره گرفته شد. **ارزیابی همبستگی و روایی همگرا:** به منظور سنجش روابط درونی بین مؤلفه‌ها و همچنین بررسی میزان همبستگی میان نشخوار مذهبی و نشخوار عمومی نولن-هوکسما، ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون محاسبه گردید تا الگوی پیوند میان پردازش عام و اختصاصی نشخوار به لحاظ آماری تبیین شود.

یافته‌های پژوهش

تحلیل داده‌های حاصل از اجرای ابزارهای پژوهش بر روی نمونه ۴۰۰ نفری دانشجویان، در قالب ارزیابی روایی محتوا، آزمون‌های کفایت نمونه‌برداری، تحلیل عاملی اکتشافی، محاسبه شاخص‌های پایایی و سنجش ضرایب همبستگی پیرسون انجام گرفت. تمامی محاسبات با در نظر گرفتن پیش‌فرض‌های آماری تک‌متغیری و چندمتغیری پیگیری شد.

روایی محتوایی کمی و کیفی

در مرحله ارزیابی روایی محتوایی، بر پایه نظرات ارزیابان متخصص در پانل ده‌نفره، شاخص‌های کمی به دقت محاسبه شدند. در محاسبه نسبت روایی محتوا (CVR)، بر اساس جدول ملاک لاوشه (که حداقل مقدار مورد پذیرش برای یک پانل ۱۰ نفره را ۰.۶۲ تعیین می‌کند)، مقادیر به‌دست‌آمده برای تک‌تک ۲۹ گویه پرسشنامه در بازه عالی قرار گرفت و میانگین کلی نسبت روایی محتوای ابزار برابر با ۰.۹۹ به دست آمد. این امر نشان‌دهنده ضرورت، اهمیت و انطباق قطعی تمام گویه‌ها در تعریف عملیاتی سازه نشخوار مذهبی است.

همچنین در سنجش شاخص روایی محتوا (CVI) بر اساس معیارهای وضوح، سادگی و مربوط بودن (روش لین و والتز-باسل)، تمامی گویه‌ها مقادیری بالاتر از حد نصاب استاندارد ۰.۷۹ کسب نمودند و میانگین کلی CVI ابزار در دامنه ۰.۸۵ تا ۰.۹۵ استقرار یافت. بر این اساس، روایی صوری و محتوایی مقیاس به طور کامل مورد تأیید قرار گرفت و هیچ‌یک از گویه‌های اولیه نیازمند حذف تشخیص داده نشدند.

تحلیل عاملی اکتشافی و ساختار عاملی

- پیش از استخراج ساختار عاملی، شاخص‌های کفایت داده‌ها و ماتریس همبستگی بررسی شدند:
- مقدار شاخص کایزر-مایر-اولکین (KMO) برابر با ۰.۸۲۵ محاسبه شد که نشان‌دهنده کفایت بسیار مطلوب حجم نمونه برای تحلیل عاملی و عدم تفرق پراکندگی در ماتریس همبستگی است.
 - نتیجه آزمون کرویت بارتلت با درجه آزادی متناسب، از نظر آماری در سطح کمتر از ۰.۰۰۱ کاملاً معنادار شد ($p < 0.001$). معناداری این آزمون نشان داد که ماتریس همبستگی میان متغیرها همانی نیست و داده‌ها قابلیت معناداری برای فاکتورگیری و کشف ساختارهای پنهان دارند.

در گام بعد، استخراج عامل‌ها با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) و چرخش متعامد از نوع واریماکس به اجرا درآمد. بر اساس ملاک ارزش‌های ویژه بزرگ‌تر از یک (قاعده کایزر) و بررسی نقطه شکست در نمودار شیب‌سنج اسکری، ساختار ۲۹

تحلیل عاملی و ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی نشخوار فکری مذهبی: بررسی همبستگی با نشخوار فکری عمومی

گویه‌ای پرسشنامه در چهار عامل متمایز و پایدار تلخیص گردید که در مجموع بیش از ۶۰ درصد از واریانس کل سازه نشخوار مذهبی را تبیین می‌کردند. تمامی گویه‌ها دارای بار عاملی بالاتر از ۰.۴۰ بر روی عامل‌های متبوع خود بودند:

عامل اول: شک در اعمال و مناسک دینی؛ این عامل گویه‌هایی را در بر می‌گیرد که نشان‌دهنده تردیدهای تکراری در صحت ارکان نماز، شروط وضو و غسل، و درگیری ذهنی با طهارت و نجاست است. این عامل بیشترین سهم از واریانس تبیین‌شده را به خود اختصاص داد.

عامل دوم: احساس گناه مذهبی و اضطراب اخروی؛ این بعد شامل گویه‌های مربوط به خودسرزنی دائمی، ترس فلج‌کننده از عذاب الهی و باور به نابخشودنی بودن لغزش‌های کوچک است.

عامل سوم: وسواس‌های فکری مذهبی؛ این مؤلفه گویه‌های مربوط به هجوم ناخواسته و خودکار تصاویر، کلمات یا افکار قداست‌زدا، کفرآمیز یا جنسی در حین مناسک عبادی را شامل می‌شود.

عامل چهارم: تردید شناختی در فرامین و باورهای شرعی؛ این عامل به دغدغه‌های فکری مکرر پیرامون احکام، چرایی تکالیف شرعی و چالش‌های حل‌نشده اعتقادی اختصاص دارد.

پایایی و همسانی درونی

برای ارزیابی دقت اندازه‌گیری و ثبات درونی ابزار، از چند روش تکمیلی استفاده شد:

ضریب همسانی درونی آلفای کرونباخ برای کل گویه‌های پرسشنامه برابر با ۰.۸۶۷ به دست آمد. همچنین ضرایب آلفا برای هر یک از چهار خرده‌مقیاس نیز در دامنه مطلوب (بین ۰.۷۸ تا ۰.۸۵) محاسبه شد که نشان‌دهنده یکپارچگی بالای سازه و همگونی گویه‌ها در سنجش ابعاد زیربنایی است.

ضریب پایایی با روش دو نیمه‌سازی اسپیرمن-براون برابر با ۰.۸۶۷ و ضریب تنصیف گاتمن معادل ۰.۸۶۴ به دست آمد. برابری و نزدیکی فوق‌العاده ضرایب دو نیمه‌سازی با آلفای کل، گواهی روشن بر ثبات درونی و عدم وجود خطای تصادفی بالا در طول اجرای مقیاس است.

روایی همگرا و الگوی همبستگی با نشخوار عمومی

به منظور بررسی رابطه میان ابعاد نشخوار فکری مذهبی و نشخوار فکری عمومی، ضرایب همبستگی گشتاوری پیرسون محاسبه شد:

تحلیل داده‌ها نشان داد که بین نمره کل پرسشنامه نشخوار فکری مذهبی و نمره کل مقیاس نشخوار فکری عمومی (RRS نولنهوکسما) رابطه مثبت، مستقیم و از نظر آماری کاملاً معناداری وجود دارد ($r=0.569$) با سطح معناداری ($p>0.01$). افزون بر نمره کل، تمامی چهار مؤلفه استخراج‌شده نشخوار مذهبی (شک در اعمال، احساس گناه، وسواس‌های فکری و تردید در فرامین) نیز همبستگی‌های مثبت و معناداری با نمره نشخوار عمومی نشان دادند (ضرایب همبستگی در دامنه ۰.۴۲ تا ۰.۵۴ در سطح $p>0.01$).

این همبستگی مثبت متوسط به بالا ($r=0.569$) واجد دو پیامد روش‌شناختی بنیادین است: از یک سو، روایی همگرای مطلوب پرسشنامه نشخوار فکری مذهبی را به اثبات می‌رساند و نشان می‌دهد که این ابزار توانسته هسته مرکزی سبک پردازش نشخواری را به درستی اندازه‌گیری کند؛ از سوی دیگر، مقدار این ضریب نشان می‌دهد که نشخوار مذهبی با وجود همپوشانی معنادار با نشخوار عمومی، دچار هم‌پوشی بیش‌ازحد (هم‌خطی چندگانه کامل) نیست و حدود ۶۷ درصد از واریانس آن مستقل

از نشخوار عمومی عمل می‌کند. این یافته تأیید می‌کند که نشخوار مذهبی به عنوان یک سازه شناختی مجزا، واجد هویت روان‌شناختی مستقل در بستر باورهای مذهبی است.

بحث

هدف از پژوهش حاضر، ساخت و ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس نشخوار فکری مذهبی و سنجش همبستگی آن با نشخوار فکری عمومی در میان دانشجویان بود. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که سازه نشخوار فکری مذهبی یک مفهوم تک‌بعدی نبوده، بلکه واجد یک ساختار چهاربعدی منسجم شامل شک در اعمال و مناسک دینی، احساس گناه مذهبی و اضطراب اخروی، وسواس‌های فکری مذهبی و تردید شناختی در فرامین و باورهای شرعی است. در تبیین ساختار چهارعاملی استخراج‌شده، می‌توان به نظریه‌های پردازش اطلاعات و مدل پاسخ‌های نشخواری نولن-هوکسما اشاره کرد. هنگامی که پردازش نشخواری در بافت مذهبی فعال می‌شود، جهت‌گیری توجه به سوی موضوعات مرتبط با تکالیف دینی سوق می‌یابد.

عامل اول (شک در اعمال و مناسک): این مؤلفه بازتابی از اختلال در پردازش حافظه کاری و نقص در احساس اتمام کار است. فرد بر اثر تردیدهای مکرر، فرآیند اجرای وضو یا نماز را فاقد کفایت لازم ادراک کرده و وارد حلقه معیوب وارسی ذهنی می‌شود.

عامل دوم (احساس گناه مذهبی): بر پایه نظریه سوگیری‌های شناختی و ارزیابی‌های فراشناختی ولز، افراد باورهای فراشناختی منفی درباره لغزش‌های اخلاقی دارند (اگر خطایی کنم، هرگز بخشوده نخواهم شد). این امر به احساس گناه مزمن و انفعال ناشی از اضطراب کیفر دامن می‌زند.

عامل سوم (وسواس‌های فکری مذهبی): این بعد مستقیماً با پدیده هم‌آمیختگی فکر-عمل قابل تبیین است. خطورات ذهنی ناخواسته یا تصاویر کفرآمیز و قداست‌زدا به عنوان عمل واقعی یا نشانه تباهی درونی تلقی شده و تلاش فرد برای فرونشانی افکار، طبق اثر بازگشتی و گنر، به تشدید همان افکار می‌انجامد.

عامل چهارم (تردید در فرامین): این مؤلفه نشانه ناتوانی در تحمل بلا تکلیفی شناختی پیرامون مسائل فلسفی یا احکام شرعی است که در قالب اشتغال ذهنی فرساینده بروز می‌یابد.

یافته دیگر پژوهش، وجود همبستگی مثبت و معنادار بین نشخوار فکری مذهبی و نشخوار عمومی ($r = 0.569$) بود. این ضریب همبستگی بالا نشان می‌دهد که این دو سازه دارای یک هسته مشترک زیربنایی هستند. هر دو سازه از سازوکارهایی نظیر تمرکز مفرط و انفعالی بر تجارب منفی، خودسرزنشی دائمی و ناتوانی در بازداري شناختی تغذیه می‌کنند. با این حال، ضریب تبیین این رابطه ($R^2 \approx 0.32$) نشان می‌دهد که حدود ۶۸ درصد از واریانس نشخوار فکری مذهبی متمایز از نشخوار عمومی است. این تفکیک واریانس اثبات می‌کند که نشخوار مذهبی صرفاً یک بازتولید ساده از نشخوار عمومی نبوده، بلکه تحت تأثیر بافتارهای ارزشی، آموزه‌های ماوراءالطبیعی و ادراک پیوند بنده با خالق شکل می‌گیرد؛ سازه‌ای که نیازمند ابزار اختصاصی جهت ارزیابی است.

از منظر بالینی، پیوند میان این دو سازه پیامدهای مهمی دارد. در افراد مذهبی، نشخوار فکری عمومی اغلب به نشخوار مذهبی تغییر شکل می‌دهد و به دلیل پیوند با مفاهیمی نظیر رستگاری یا کیفر ابدی، شدت هیجانی بسیار عمیق‌تری تولید می‌کند. این فرآیند می‌تواند زمینه‌ساز بروز یا تداوم اختلال وسواس فکری-عملی با تم مذهبی و اختلالات اضطرابی شود و فرد را به سمت انجام رفتارهای اجباری خنثی‌ساز (نظیر تکرار نماز، غسل‌های مکرر و استغفار وسواس‌گونه) سوق دهد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که پرسشنامه ۲۹ گویه‌ای نشخوار فکری مذهبی از شاخص‌های روان‌سنجی مطلوبی شامل روایی محتوایی عالی ($CVR=0.99$ و $CVI>0.79$)، روایی سازه معتبر، ساختار عاملی شفاف و همسانی درونی بسیار بالا (آلفای کرونباخ و دو نیمه‌سازی اسپیرمن-براون معادل ۰.۸۶۷) برخوردار است. همچنین انطباق مفهومی و همبستگی معنادار این مقیاس با نشخوار عمومی، روایی ملاکی و همگرایی آن را تأیید کرد. از این رو، این پرسشنامه می‌تواند به عنوان یک ابزار بومی، معتبر و پایا در حوزه‌های پژوهشی، سنجش‌های بالینی، غربالگری‌های روان‌شناختی در مراکز مشاوره دانشجویی و ارزیابی اثربخشی پروتکل‌های درمانی شناختی-رفتاری و فراشناختی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی مورد استفاده قرار گیرد.

پیشنهادهای

پیشنهادهای پژوهشی

بررسی روایی همگرا و افتراقی در جمعیت‌های بالینی: اجرای این مقیاس در نمونه‌های بالینی مبتلا به وسواس مذهبی، افسردگی اساسی و اختلال اضطراب فراگیر جهت تعیین نقاط برش و حساسیت تشخیصی ابزار. بررسی تفاوت‌های جمعیت‌شناختی و زمینه‌ای: سنجش نقش متغیرهای تعدیل‌کننده نظیر جنسیت، سطوح تحصیلات، میزان دینداری درون‌زاد در برابر برون‌زاد، و تعلقات مذهبی بر نمرات ابعاد چهارگانه نشخوار مذهبی. اجرای تحلیل عاملی تأییدی (CFA): پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، ساختار چهارعاملی به‌دست‌آمده در این مطالعه از طریق تحلیل عاملی تأییدی در جوامع آماری ناهمگن‌تر و با حجم نمونه گسترده‌تر مورد اعتبارسنجی مجدد قرار گیرد.

پیشنهادهای کاربردی و بالینی

کاربرد در سنجش و غربالگری اولیه: استفاده از این پرسشنامه در مراکز مشاوره دانشگاهی و کلینیک‌های روان‌شناختی جهت تشخیص زودهنگام افکار ناکارآمد مذهبی و تمایز آن از پایبندی سالم دینی. طراحی مداخلات فراشناختی و پذیرش: طراحی بسته‌های درمانی تخصصی مبتنی بر درمان فراشناختی (MCT) و درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد (ACT) با هدف کاهش هم‌آمیختگی فکر-عمل و بازسازی باورهای فراشناختی منفی پیرامون بخشش الهی.

آموزش کارشناسان و مبلغان دینی: برگزاری دوره‌های مشترک بین متخصصان روان‌شناسی و مشاوران مذهبی جهت تفکیک مسائل مربوط به کثیرالشک و وسواس مذهبی از شبهات فکری عادی، به منظور جلوگیری از ارائه پاسخ‌های فقهی اطمینان‌بخش مکرر که چرخه نشخوار را تشدید می‌کنند.

منابع

- [۱] ابوالقاسمی، عباس؛ برهمند، یوسف؛ و پورگردد، مهدی. (۱۳۹۴). نقش باورهای فراشناختی و هم‌آمیختگی فکر-عمل در پیش‌بینی علائم وسواس فکری-عملی با محتوای مذهبی. *مجله روان‌شناسی بالینی و شخصیت*، ۱۳(۱)، ۴۵-۵۴.
- [۲] احمدپور، محمدرضا؛ فراهانی، حجت‌الله؛ و جان‌بزرگی، مسعود. (۱۳۹۷). ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس وسواس مذهبی (PIOS) در نمونه دانشجویی ایرانی. *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*، ۹(۳۴)، ۷۵-۹۶.
- [۳] اکبری، مهدی؛ و بشارت، محمدعلی. (۱۳۸۹). بررسی ساختار عاملی، روایی و پایایی مقیاس سبک‌های پاسخ‌نشخواری (RRS) در نمونه‌های بالینی و غیربالینی ایرانی. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران*، ۴۰(۱)، ۳۸-۲۱.
- [۴] بهرامی‌احسان، هادی؛ مظاهری، محمدعلی؛ و حسینی، سید حمید. (۱۳۹۲). بررسی تفاوت‌های سازه‌نشخوار فکری و تأمل دینی در سلامت روان دانشجویان. *مطالعات روان‌شناسی اسلامی*، ۷(۱۴)، ۱۰۱-۱۱۸.
- [۵] جان‌بزرگی، مسعود؛ و نوری، ناهید. (۱۳۹۵). *روان‌درمانی و مشاوره با رویکرد اسلامی: مفاهیم و تکنیک‌ها*. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان سمت.
- [۶] خسروی، زهره؛ و فرشایف، سارا. (۱۳۹۱). همبستگی نشخوار فکری مذهبی با افسردگی و اضطراب در زنان: نقش جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی. *فصلنامه سلامت روان و روان‌شناسی بالینی*، ۱۸(۴)، ۳۱۲-۳۲۲.
- [۷] سلیمانی، علی؛ و بشارت، محمدعلی. (۱۳۹۰). نقش فرونشانی فکر، کنترل شناختی و نشخوار فکری در شکل‌گیری وسواس شست‌وشو و طهارت. *مجله علوم رفتاری*، ۵(۲)، ۱۲۳-۱۳۱.
- [۸] غباری بناب، باقر؛ متولی‌پور، علیرضا؛ و پاشاشریفی، حسن. (۱۳۸۴). بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و نشخوار فکری در دانشجویان. *روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۳۵(۲)، ۱-۱۸.
- [۹] فتحی‌آشتیانی، علی؛ و داستانی، محبوبه. (۱۳۹۸). *آزمون‌های روان‌شناختی: ارزیابی شخصیت و سلامت روان (ویرایش دوم)*. تهران: انتشارات بعثت.
- [۱۰] کرمی، ابوالفضل. (۱۳۹۳). *مبانی و اصول روان‌سنجی و سنجش و اندازه‌گیری در علوم انسانی*. تهران: نشر روان.
- [۱۱] مطهری، مرتضی. (۱۳۹۰). *شرح و بررسی احکام طهارت، شکایات و وسواس در فقه اسلامی*. تهران: انتشارات صدرا.
- [12] Abramowitz, J. S., Huppert, J. D., Cohen, A. B., Tolin, D. F., & Cahill, S. P. (2002). Religious obsessions and compulsions: Scrupulosity in nonclinical students. *Cognitive Therapy and Research*, 26(6), 707-716. <https://doi.org/10.1023/A:1021200305596>
- [13] Ciarrocchi, J. W. (1995). *The Doubting Disease: Help for Scrupulosity and Religious Compulsions*. Paulist Press.
- [14] DeVellis, R. F., & Thorpe, C. T. (2021). *Scale Development: Theory and Applications* (5th ed.). SAGE Publications.
- [15] Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (2012). *Acceptance and Commitment Therapy: The Process and Practice of Mindful Change* (2nd ed.). Guilford Press.
- [16] Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563-575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- [17] Lynn, M. R. (1986). Determination and quantification of content validity. *Nursing Research*, 35(6), 382-386.
- [18] Nolen-Hoeksema, S. (1991). Responses to depression and their effects on the duration of depressive episodes. *Journal of Abnormal Psychology*, 100(4), 569-582. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.100.4.569>
- [19] Nolen-Hoeksema, S., & Morrow, J. (1991). A prospective study of depression and posttraumatic stress symptoms after a natural disaster: The 1989 Loma Prieta Earthquake. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(1), 115-121. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.1.115>
- [20] Nolen-Hoeksema, S., Wisco, B. E., & Lyubomirsky, S. (2008). Rethinking rumination. *Perspectives on Psychological Science*, 3(5), 400-424. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2008.00088.x>

- [21] Olatunji, B. O., Abramowitz, J. S., Williams, N. L., Connolly, K. M., & Lohr, J. M. (2007). Scrupulosity: A cognitive-behavioral analysis. *Behaviour Research and Therapy*, 45(4), 771–782. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2006.07.004>
- [22] Shafran, R., Thordarson, D. S., & Rachman, S. (1996). Thought-action fusion in obsessive compulsive disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 10(5), 379–391. [https://doi.org/10.1016/0887-6185\(96\)00018-7](https://doi.org/10.1016/0887-6185(96)00018-7)
- [23] Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). *Using Multivariate Statistics* (7th ed.). Pearson.
- [24] Waltz, C. F., & Bausell, R. B. (1981). *Nursing Research: Design, Statistics, and Analysis*. F. A. Davis Company.
- [25] Wegner, D. M. (1994). Ironic processes of mental control. *Psychological Review*, 101(1), 34–52. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.101.1.34>
- [26] Wells, A. (2009). *Metacognitive Therapy for Anxiety and Depression*. Guilford Press.